

DEBAT SOBRE LA DESIGUALTAT SEXE/GÈNERE I PROPOSTES U(DIS)TÒPIQUES: VEUS DE DONES

teresa cabruja

En llegir «veus de dones» us deueu estar preguntant: quines dones?, quines veus? De dones, n'hi ha de ben diferents (com d'homes, d'altra banda), i de maneres com desenvolupem formes més o menys enginyoses/possibles de supervivència, en aquest món organitzat amb un bon nombre de desigualtats (de sexe i de gènere, entre d'altres), també n'hi ha de ben diferents. Però quan vaig proposar el títol em referia a unes dones ben concretes: dones que viuen a Girona, dones que treballen, dones que lluiten, dones que es troben per estar juntes, dones que viuen juntes i que lluiten perquè això sigui possible, dones que coeduquen fills/es i companys/es, dones que busquen feina, dones joves, dones grans, dones jubilades, dones soles, dones vidues, dones immigrades, dones mares, dones filles, dones que s'estan a casa, dones que treballen a casa, dones que treballen a casa i fora de casa, dones feministes, dones no feministes, dones aparellades, dones separades, dones emprenedores, dones progressistes... I què tenen en comú aquestes dones? Doncs això, ser dones en una societat marcada per una diferència sexual i de gènere que es tradueix en desigualtat social. És per això que no es tracta, des del meu punt de vista, de com són d'iguals pel fet de ser dones, sinó de com viuen de manera diferent justament amb un mateix reconeixement, diguem-ne «cos de dona», per a una societat on això implica drets i obligacions i prohibicions i discriminacions en la seva organització. Ja en els darrers debats als grups feministes, i especialment en les aportacions dels feminismes més postmoderns, apareix clarament la dificultat de «representar totes les dones», a causa de les seves diferències: dones negres, blanques, asiàtiques, hispanes, de classe socioeconòmica i/o de religions diferents, amb realitats, experiències i recursos distints, etc.

De fet, sí hi ha desigualtats legals i socials és, sobretot, perquè hi ha desigualtats en les idees sobre les persones, que impliquen diferències de valor i de capacitats. Perquè de fons, el que trobem és

una societat no només organitzada sobre la base de les diferències del sistema sexe-gènere, sinó on simbòlicament s'instal·len les construccions de què vol dir «ser dona» i què vol dir «ser home». De tal manera que, finalment, es fabriquen idees de ser dona i de ser home que afavoreixen en la seva mateixa definició la legitimació o argumentació del tracte diferent i de les possibilitats socials diferents per a cadascú. Per això, de vegades no cal ni tan sols que es prohibeixi des de l'«exterior» certes activitats —això és el més clar; es pot reaccionar a una prohibició explícita: per exemple, per ser dona no tenir accés a l'educació escolar—, sinó que s'inscriuen les diferències a partir del mateix procés de socialització, unes maneres de ser que reproduïxen les qualitats personals que justifiquen la desigualtat: si es diu, per exemple, que «la dona» és «emocional i instintiva», sembla evident que no serà tan «racional» i, per tant, no podrà prendre decisions de la mateixa manera que «l'home»; i això pot ser mantingut i cregut tant per homes com per dones. Però és així? No; trobem situacions en què dones que no han rebut educació porten a casa, per exemple, tot el pes dels comptes i despeses, raó per la qual no s'aguanta gaire que no siguin capaces, per «manera de ser», de racionalitzar la despesa de la vida a la llar; o dones que amb la formació igualitària poden desenvolupar els mateixos treballs anteriorment reservats als homes (i a l'inrevés també), o dones que demostren com per resoldre situacions potser no cal només aplicar la «racionalitat», sinó també una bona dosi d'«emocionalitat» que permeti entendre amb més profunditat els funcionaments humans, etc.

Això vol dir que no totes les dones han patit de la mateixa manera la discriminació, ni hi han respost igual ni la reconeixen allà mateix, i que aquesta diversitat de situacions té ben poc a veure amb els valors personals... Perquè, de fet, aquest no és el problema, encara que sovint surt confusament expressat així. La qüestió, em sembla,

no és que tothom tingui diferents valors, creences o maneres de viure; la qüestió és que a alguns valors, algunes creences i algunes maneres de viure no se'ls permet l'entrada al món social (laboral, relacional, privat, etc.) i, si se'ls permet, el cost és molt alt, o bé pateixen una distribució d'un costat o un altre (masculí o femení). I per tant, em sembla que la confusió en la majoria de discussions sobre la qüestió rau justament també aquí: no es tracta de què opina l'un/a i/o l'altra/e, si bé això és òbviamment molt important, sinó que puguin viure segons el que opinen i que revisem el que opinem o el que ens sembla que «lliurement» opinem. Ja que, tal com s'ha manifestat des de diferents estudis de la psicologia social i la sociologia feminista, el llenguatge té un paper importantíssim en la creació i transmissió de la diferència sexual, i no només pel que fa al «sexisme de la llengua» (1), sinó més especialment pel rol fonamental que desenvolupa en la manera de construir la subjectivitat, és a dir, per la manera que tenim de pensar sobre nosaltres mateixos/es i els/les altres, per les categories que utilitzem per parlar; en definitiva, per l'estret lligam entre el simbòlic, l'ideològic i el subjectiu. I quan algú no pot viure segons el que sent o el que necessita perquè li ho impedeixen, és aquí on cal

veure qui decideix què es pot fer i què no es pot fer, qui ho pot fer i qui no ho pot fer, buscar al servei de què estan aquestes prohibicions, a qui afavoreixen i a qui perjudiquen i, sobretot, què es pot fer per canviar-les. Perquè un dels problemes és que tota la qüestió de les desigualtats que es produeixen per la construïda «diferència de gènere» o «diferència de sexe» (2) sovint queda reduïda al que seria la desigualtat a nivell d'oportunitats o la desigualtat de drets i, fins i tot en aquests terrenys, encara queden forces coses per resoldre i assolir. Ara mateix ja és més difícil, si més no a certs sectors o grups de la societat, sentir a dir coses del tipus «les dones no són tan intel·ligents» o «no poden desenvolupar càrrecs de poder» o «no han de tenir els mateixos drets». Tanmateix, malauradament, a nivell més subtil i, per tant, molt més difícil de fer evident i denunciar, les diferències de gènere i les diferències de sexe continuen funcionant en la producció tant social com personal, i ens fan retrobar més que mai amb el que ja anunciaven i practicaven les primeres feministes: allò que és personal, és polític. Perquè aquesta és una de les divisions que costa més de trencar i que més problemes ocasionen: fins a quin punt, de quina manera, sobre quina base?

«Dones en una societat marcada per una diferència sexual que es tradueix en desigualtat social».

EL PUNT

La il·lusió del canvi –en els dos sentits, d'aparença i desig– no ens hauria d'impedir analitzar amb cura les condicions en les quals es produeix, i com trobar maneres de tirar-lo endavant, perquè si bé cal tallar radicalment les desigualtats a nivell de sou, d'accés a l'educació, etc., en molts altres aspectes es complica l'assoliment dels canvis socials. El meu interès se centra justament en aquest espai, no en el fet que la gent particularment decideixi –si pot– què vol fer o què fa amb la seva vida. Les societats tenen maneres ben diferents d'organitzar-se, i dividir les persones en dos grups (homes i dones) ha servit per atorgar unes funcions als uns i unes funcions a les altres i per imaginar maneres de ser dels uns i de les altres. I això explica també el difícil que és ja no només aconseguir una situació d'igualtat d'oportunitats socials per a homes i dones, sinó poder desempallegar-nos uns/es i altres d'aquestes idees sobre nosaltres mateixos/es i sobre els/les altres que fan possible l'opressió i que ens constreixen.

Tal com ha demostrat el feminisme en la seva diversitat, a partir de la ja assenyalada divisió entre natura i cultura –que marca les oposicions com raó-emoció, públic-privat, masculí-femení..., gens neutres, sinó ben carregades de desigualtat– s'han construït les dualitats humanes, a una de les quals –la masculina– se l'ha convertit en la normativa o central. Amb aquest objectiu parlo de diferència de sexe i diferència de gènere, on el «sexe» seria la diferència biològica-anatòmica entre mascle i femella –tot i que actualment també es qüestiona aquesta diferenciació– i el gènere seria la diferència social elaborada al damunt de la diferència sexual. En aquest sentit, a la nostra societat podem trobar una desigualtat sexual: dels homes sobre les dones; i una desigualtat de gènere: del masculí pel damunt del femení. Sovint ambdues han coincidit, i s'ha donat una desigualtat dels homes-masculí sobre les dones-femení, que ha establert uns valors i un lloc en la jerarquia social alhora que configurava la subjectivitat. La desigualtat de gènere també permet entendre que pot haver-hi dones que desenvolupant posicions o maneres de ser classificades com a «masculines» ocupin una posició de poder jeràrquic i, a l'inrevés, que homes desenvolupant posicions del gènere femení ocupin un lloc subordinat. D'aquí no se n'escapen ni la ciència ni el sentit comú: ambdós, per més assenyats i acurats que siguin, poden ser víctimes d'aquests prejudicis que influencien la manera de pensar, explicar, viure i veure el món. Això instal·la unes relacions de poder (Foucault, 1984) variades més enllà de la més clara desigualtat social, però també fa possibles múltiples resistències. De fet, la «trampa» més important consisteix que aquestes diferències semblin un «fet natural», i així, en «naturalitzar» (Stolcke, 1988) les desigualtats socials, sembla que no es puguin canviar les normes que les regeixen.

Tot seguit reproduiré alguns comentaris fets per una sèrie de dones que varen participar en unes trobades en grup (3) per discutir conjuntament «com veien la situació de les dones a Girona» (4), quines valoracions i quins suggeriments feien en els àmbits laboral, privat, la conciliació d'ambdós i la vida a la ciutat, tant a partir de la seva experiència com de la de conegudes, familiars i veïnes. Cal des-

Representants de moviments feministes catalans.

tacar la diversitat d'opinions que hi havia, tant respecte a la visió que en tenien com en plantejar el que caldria fer. A aquestes dones els vull agrair especialment el temps que ens varen dedicar, perquè és una de les coses que més falta. També aprofito per aclarir que, si bé és possible dir el que diré gràcies a elles, aquests no són els resultats (5), i a causa de la manca d'espai faré referència només a alguns punts cabdals i s'agafaran només a tall d'exemple algunes de les seves paraules. Encara que les veus de les dones que hi varen participar són ben personals, i encara que és cert que cal conèixer bé el context en el qual es varen pronunciar, em semblen de molta utilitat per il·lustrar algunes de les idees presents actualment sobre com es manifesta la desigualtat. No trobaríem tampoc una correspondència ben directa entre el que es diu i el que es pensa; quantes vegades no ens trobem en mig d'una discussió i, segons qui tenim davant, anem modificant i explicitant el que pensem? Quantes vegades això no és ben bé una idea clara i fixa al cap, sinó un ventall d'idees, emocions i reflexions que al mig de la conversa van prenent forma, exagerant-se o reduint-se segons el mateix recorregut de la conversa? Vol dir això que no tenim idea del que pensem? No, lògicament, però explica com

és que agafant frases soltes de les xerrades que es varen realitzar podem entendre idees que podem trobar barrejades al nostre entorn, sostingudes tant per homes com per dones, però que tenen a veure justament amb les idees compartides i no tan compartides que hi ha sobre els dos sexes. Per tant, no es tracta de qui ha dit què, no només per qüestions d'anonimat, sinó perquè s'ha d'entendre que aquests diàlegs i opinions serveixen de mosaic per veure i entendre coses que es poden dir o pensar, i fer en algun moment, independentment que se sigui *home o dona, i que tenen efectes i conseqüències en les relacions socials*. Tal com deia, però, les següents citacions no formen part ni volen ser un resum dels resultats; més aviat pretenen introduir algunes idees que poden quedar obertes al costat de propostes i denúncies ben clares i concretes.

— Com combinar la formació, la cerca de treball o l'oci si es tenen fills/es i no es disposa de mitjans socioeconòmics? La necessitat de guarderies públiques.

«[...] hi ha pocs centres on els nens puguin anar —centres públics, vull dir—, perquè puguin, doncs, no ho sé; les mares, anar a *diferents cursos o coses així. Tu vols fer un curset i tens un nen petit, i si no disposes d'un cangur, no pots permetre-t'ho. Si la teva posició social t'ho permet, perfecte! Però si no, és un gran problema*».

«I si tens nens i no estàs treballant, on deixes el nen per anar a buscar feina?».

— La manca de coordinació dels horaris laborals i escolars. Es proposen horaris més flexibles a les escoles i guarderies públiques.

«Les guarderies fan com els col·legis: fan festa [...] A mitjan juny el col·legi s'acabava i no començava fins al setembre, i tu només tenies un mes de vacances. Com t'ho feies, això?».

— Dones joves, dones embarassades: continuen les dificultats a l'hora de trobar treball.

«Vas a demanar feina i el primer que et demanen és si tens fills o vols tenir-ne, i les edats».

«Si tu vas i els dius que estàs embarassada, ja no t'agafen».

— Dones no tan joves, dones grans: discriminació perquè els haurien de pagar més i/o perquè demanen el sou que els pertoca.

«—Si tens més de cinquanta anys de treball, res de res.

»—Fins i tot menys: quaranta.

»—Sí, tu veus que pots optar a un treball, que ets útil i vales per fer-lo, i que tens una edat que ja no tens problemes ni de nens ni d'altres coses, [...] i no senyor...».

«Jo m'he trobat que no m'han agafat en una feina que era estar de cara al públic i bé, una feineteta que es podia fer tranquil·lament sense gaire dificultats [...] no m'agafaven, tot i tenir molta experiència, pel fet de tenir 29 anys, i els *jefes*, per dir-ho d'alguna manera, demanaven una noia de divuit o vint anys, perquè segurament no és

el mateix pagar [...] el que donen a aquestes mosses que pagar [...] a una noia més gran.»

— Món laboral: encara s'ha de demostrar més la pròpia vàlua pel fet de ser dona (prejudicis sexistes), i tot i així continuen les injustícies de sou (discriminació per raó de sexe).

«Però home i dona treballant en el mateix i fent el mateix, la dona cobra menys».

«Per què, si estan fent la mateixa feina? [...] Si s'ha de portar el nen al metge jo crec que tant l'hi pot portar el pare com la mare».

«Jo penso que en el món del treball si una dona es vol promocionar ha de valer 50 vegades més que un home».

— Món laboral: tracte, actituds i comportaments discriminatoris cap a les dones.

«Perquè a un *jefe*, fúmer crits a una dona no li costa res, i amb un home s'hi pensa molt. Fúmer al carrer una dona no costa res, i amb un home també s'hi pensa molt, no sé per quina raó!».

— Tasques domèstiques i corresponsabilitat: canvis, però no tants. Continua la dificultat per part dels homes d'assumir la importància del treball a casa i de donar-li valor.

Dones a l'estadi del GEIEG, a la devesa de Girona.

PAURTO - AEMMB

Dones rentant al riu Daró, a la Bisbal.

«És que l'home té la mentalitat que quan va a treballar i torna està cansat, ha de seure, ha de descansar... Doncs jo he tingut un treball on també hi ha hagut homes i també ho feien, això, però jo quan arribava a casa poc ho podia fer, i tenia els mateixos maldecaps».

«En tot cas serà dir-li: "Escolta, quan vegis que la roba sigui seca, si us plau, treu-me-la!" Per què "treu-me-la"? La roba és dels dos, la roba és de tota la família. No és "Si us plau, treu-me la roba", no és "Per favor, posa'm la rentadora", "Em faràs el favor de posar-la?" [...] o sigui, qui porta el rol de la casa? La dona. I de moment això no canvia»

— Canvis: tenir cura dels altres. Tenir cura dels/les fills/es, sí, però tenir cura de la gent gran, també?

«—Cada vegada veus més pares que s'encarreguen dels fills, perquè veig a Girona pares amb cotxets sols.

»—Però és molt còmode!

»—Bé, però antigament no ho feien tant, els homes.

»—Alto!, alto! Perdona, és molt més còmode treure el nen a passejar que passar l'aspiradora o fregar».

«Sí, és un problema que repercuteix en la dona. A veure, si tu tens la teva mare a casa, o el teu pare, ¿el marit s'ocuparà de cuidar el sogre?».

— I el futur, què? Repeticions del model tradicional i canvis.

«—Les dones que tenen la seva vida econòmica solucionada pot ser que prenguin més decisions que les que no l'hi tenen.

»—Depèn de l'autonomia de la dona.

»—L'autonomia la dóna el diner.

»—I dels models que ha viscut.

»—Fins ara el model familiar que hi havia era el tradicional.

»—Tradicional que es torna a repetir.

»—Sí, es va repetint».

— El camí cap a la igualtat en el cas de la corresponsabilitat de les tasques domèstiques amb el canvi generacional.

«El meu fill, per exemple, té 19 anys i està acostumat a escombrar, treure la pols, i a casa li he inculcat des de ben petit que la responsabilitat és compartida, no? Perquè sí a mi em toca treballar, doncs ell també ha d'assumir les seves responsabilitats, és membre d'una família i [...] a casa tots els qui hi vivim tenim obligacions».

I lògicament es podria continuar, perquè hi ha 165 pàgines de les veus d'aquestes dones parlant del passat, del present i del futur, expressant, al costat de les dificultats, propostes i accions, l'empenta de les utopies. Però ¿és que cal pensar en una substitució del lloc d'uns per les altres? No, en principi no és aquesta la qüestió; la qüestió és canviar-ho estructuralment «tot», de tal manera que uns i altres siguin més lliures i menys oprimits/des per aquest funcionament desigualitari (Izquierdo, 1998). La intenció és posar de relleu alguns aspectes de denúncies de sexisme i relacions de poder i altres de propostes de canvis en els models de comportament humà, per a un canvi social cap a això que avui dia sembla que ja està una mica passat de moda: les utopies, una societat més justa, més igualitària i menys violenta.

Teresa Cabruja és professora de psicologia social a la UdG.

Bibliografia

- Evans, J., *Feminist Theory Today. An Introduction to Second Wave Feminism*, Sage Publications, Londres, 1995.
- Foucault, M., *Historia de la sexualidad*, vol. I: «La voluntad de saber», Siglo XXI, Madrid, 1984.
- Ibáñez, J., *Más allá de la sociología. El grupo de discusión. Técnica y crítica*, Siglo XXI, Madrid, 1979.
- Izquierdo, M.J., *El malestar de la desigualdad*, Feminismos, Cátedra, Madrid, 1998.
- Stölcke, V., «¿Qué revolución feminista en la enseñanza: "Estudios de la mujer" o "Integración curricular"?, *Papers*, núm. 30, 1988, pàg. 33-42.

Notes

- (1) Sense entrar en la qüestió de què és políticament entès com a correcte i les seves implicacions, per manca d'espai.
- (2) Tot i que en els debats més actuals sobre el feminisme s'ha discutit la pertinència de la utilització de les categories de diferència de «sexe» i de «gènere», optant per l'una o l'altra en funció de la reflexió desenvolupada i les possibilitats que ofereixen o les dues com a «sistema», penso que continua essent clarificador entendre com funcionen conjuntament.
- (3) Els grups es varen formar combinant diferents variables com l'edat (des de 16 fins a més de 65 anys), la situació socioeconòmica (alta, mitjana alta i mitjana baixa, i baixa), la situació laboral (en atur, buscant feina, treballant a casa, professionals, assalariades, treballadores domèstiques, tasques domèstiques exclusivament, estudiants, empresàries, autònomes), l'estat civil (solteres, separades, casades, aparellades —heterosexuals i lesbianes—, vídues, amb fills/es, sense fills/es), la militància, sensibilitat o no-militància feministes, la ideologia política, el barri de residència, la pertinença o no a grups de dones, el nivell d'estudis i l'origen (espanyoles, catalanes, de països comunitaris i extracomunitaris).
- (4) Les dades formen part d'un estudi realitzat per Ferran Casas, Dolors Muñoz, Carme Saurina, Teresa Cabruja i un grup de col·laboradors/es (Institut de Qualitat de Vida de la Universitat de Girona), per encàrrec de l'Ajuntament de Girona, el març de 1999. L'informe du el títol «La percepció de la dona a la ciutat de Girona: opinions de les dones sobre la vida a la ciutat i les seves percepcions sobre la (des)igualtat d'oportunitats» i consta de dues recerques, una de qualitativa (grups de discussió) i una de quantitativa (enquesta). En aquest article em referiré només als resultats de la part qualitativa.
- (5) Analitzats segons la metodologia qualitativa de les «discussions grupals» (Ibáñez, 1979).